

## АНТРОПОЛОГІЧНІ ІДЕЇ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ ФІЛОСОФІВ

*Охарактеризовано антропологічні ідеї давньогрецьких філософів. Проаналізовано внесок давньогрецьких мислителів у педагогічну науку. Зроблено висновок щодо уявлення, настанов і порад давньогрецьких філософів про природу людини, які актуальні для сьогодення за умови їхнього творчого осмислення у розв'язанні питань навчання і виховання особистості.*

**Ключові слова:** антропологія, ідея, розвиток, особистість, дитина, виховання, навчання.

*Охарактеризованы антропологические идеи древнегреческих философов. Проанализирован вклад древнегреческих мыслителей в педагогическую науку. Сделан вывод относительно представления, установок и советов древнегреческих философов о природе человека, которые актуальные для современности при условии их творческой сущности в решении вопросов учебы и воспитания личности.*

**Ключевые слова:** антропология, идея, развитие, личность, ребенок, воспитание, обучение.

*The anthropological ideas of ancient greek philosophers are described. Contribution of ancient greek philosophers is analysed in pedagogical science. There is a conclusion as for conceptions, directives and advices of ancient greek philosophers about human nature that is actual today on condition of their creative comprehension in the decision of personality studies and education questions.*

**Key words:** anthropology, idea, development, personality, child, education, studies.

**Постановка проблеми.** У поглядах давньогрецьких філософів знаходяться витoki всіх сучасних антропологічних, культурологічних і педагогічних концепцій. Вирішального значення набувають якості людського потенціалу та рівень освіченості й культура населення крізь призму антропологічних ідей. За для досягнення цих завдань необхідно забезпечити відповідні умови для всебічного розвитку особистості (Концепція виховання дітей і молоді у національній системі освіти) [4].

У зв'язку з цим є актуальним звернення до витоків антропологічних ідей давньогрецьких філософів, де відображені філософські погляди на суть та природу людини, важливість антропологічних ідей.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проведений нами пошук засвідчив, що фундаментальний твір А. Лосева «История античной эстетики» [5], має бачення Платона й Аристотеля на проблему «тіловиховання», ідею гармонійного виховання у Давній Греції Ю. Шаніна [8], виховні засади античної педагогіки має праця А. Марру «История воспитания в античности» [6].

Однак, поза межами наукових розвідок залишилося дослідження генези антропологічних ідей давньогрецьких філософів. Адже низка соціокультурних і політичних витоків антропологічних ідей давньогрецьких філософів заклали теоретичне підґрунтя для їх розвитку у вітчизняному шкільництві.

**Мета статті** полягає в характеристиці антропологічних ідей давньогрецьких філософів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Як свідчить проведене дослідження, приклади зародження антропологічних ідей мали місце у просвітницькій практиці Афін ще в V –IV ст. до н.е. Як відомо, вільних громадян у Афінах виховували в дусі колокагатії – сукупності добродійностей, гармонії зовнішніх проявів краси людини і краси внутрішньої. Метою освіти в системі афінського шкільництва було передусім

створення умов, необхідних вільному афінському громадянину для усвідомлення себе як повноправного члена вибраного товариства [3, с. 250].

Цінним для становлення антропологічних ідей вважаємо міркування Демокріта (460 – 370 до н.е.), який один із перших представив антропологічний зміст про необхідність співвідношення організації виховання з природою дитини, важливу роль праці в загальному розвитку дитини. Філософ обстоював ідею гармонійного розвитку особистості, метою виховання вважав підготовку молоді до реального життя на землі. На його думку, у навчанні слід прагнути не до багатознайства, а до опанування мудрістю, яка допоможе "добре мислити, добре говорити, добре діяти". Цього досягають саме навчанням, гарним прикладом дорослих, які оточують дитину [3, с. 85].

Аналізуючи філософські перекази і варіанти біографії славетного мислителя Сократа (469 – 399 до н.е.), переконуємося в наявності зародків антропологічних ідей у давньогрецьких філософських школах. Так, учення про здібності мало вирішальне значення в системі поглядів Сократа на виховання. Саме критерії наявності здібностей людини філософ відносив до визначення права на освіту, керуючись суспільною і особистою корисністю розумових здібностей.

Виходячи з ідеї самопізнання, Сократ розробив евристичний метод навчання: вчитель повинен доводити хибність уявлень учнів, а відтак підводити їх до правильного розуміння істини. Цей метод навчання (евристична бесіда, сократичний метод), розвиває мислення, сприяє розумовому розвитку людини. Тому в сучасній освітній теорії і практиці сократичний метод залишається актуальним і широко використовується в навчальному процесі [5, с. 111].

Видатний афінський філософ, учень Сократа Платон (427 – 347 до н.е.) у своїх працях розвинув ідею суспільного значення виховання. Використовуючи досвід афінської та спартанської систем виховання, Платон багато уваги присвятив початковій освіті й вихованню учнів. Мета такого

виховання, на його думку, полягає у формуванні «її тіла, її душі найпрекраснішими» [5, с. 118].

У основі вчення про буття Платоном встановлені три субстанції: єдине, розум і душа. Однозначно визначити суть цих понять неможливо, оскільки Платон дає загальну характеристику сутностей цих понять, яка дуже суперечлива і, часом, містить думки, що взаємно виключають одна одну. Спроба визначити природу походження цих першооснов виявиться важковиконуваною через приписування цим сутностям властивостей, нерідко несумісних і що навіть виключають одна одну.

Єдине трактується Платоном головним чином як основа буття і дійсності, як першооснова. Єдине не має ніяких ознак або яких-небудь властивостей за якими можна було б визначити його суть. Воно не має частин і, отже, не може мати ні початку, ні кінця, ні середини. Одночасно єдине не є буття, а виступає як ніщо. Єдине виступає як єдине, але одночасно як нескінченна безліч. У кінцевому результаті єдине трактується Платоном як щось, про що взагалі нічого визначеного сказати не можна, оскільки воно вище всіх доступних людському розуму розумінь, перевершує будь-яке буття, відчуття і рівень мислення. Все, про що з визначеністю можна сказати про єдине, відмічає Платон в «Парменіде» це те, що «якщо єдиного не існує, то і іншого не існує».

Першопричиною всього суцього у Платона виступає також розум. Розглядаючи розум як одну з першопричин, Платон вважає, що саме розум разом з іншими першопричинами складає суть Всесвіту, і тому мудреці вважають, що «розум у нас - цар неба і землі...» Розум не тільки одна з основних складових Всесвіту, він також вносить порядок і розуміння в нього. У Платона зустрічається висловлювання, в якому розум виступає як життя, як щось живе, але, насправді, розум розглядається не як яка-небудь жива істота або властивість, а швидше як раціональне родове узагальнення всього того, що живе, володіє здатністю жити. Виражене це в досить узагальненій, можна сказати, метафізичній формі [7].

Третьою основною субстанцією у Платона виступає душа, яка поділяється на «світову душу» і «індивідуальну душу». Природно, що як субстанція виступає «світова душа». Походження душі трактується Платоном неоднозначне. Як і при характеристиці суті двох попередніх субстанцій у Платона зустрічається немало суперечливих думок. З урахуванням сказаного платонівську «світову душу» можна уявити як щось створене із змішання вічної суті і тієї суті, яка залежить від часу. Душа виступає як суцільна для того, щоб об'єднати світ ідеї з тілесним світом. Вона виникає не сама по собі, а з волі деміурга, під яким мається на увазі «вічносухий бог».

Глибинним антропологізмом пронизані філософські твори Аристотеля. У його трактатах ми знаходимо перші педагогічні узагальнення у творенні щодо співвідношення політики і виховання, ролі особистості держави, цілей, змісту та правил педагогічної діяльності. Аристотель рекомендував вживати словосполучення «виховувати наукою», а не «навчати». Головною умовою успішного навчання й виховання вважав єдність психічного, фізичного та емоційних станів учителя і учня [2, с. 243].

У ході дослідження з'ясовано, що Аристотель багато уваги приділяв саме початковій освіті, розширивши коло навчальних предметів елементами природознавства, історії і малювання. «Турбота про тіло повинна передувати турботі про тіло. Потім треба потурбуватися про виховання в нахилі, щоб ці нахили допомогли у вихованні розуму, а виховання тіла – вихованню душі» [2, с. 245].

Відомо, що термін «антропологія» вперше вжив грецький філософ Аристотель (384-322 до н.е.). Він називав антропологами людей, які вивчають духовну природу людини. В основі знання психології людини, на думку Аристотеля, є чітке уявлення про поєднання душі і тіла як форми і матерії. Філософ розробив учення про три світи (душі) людини: рослинна (функції живлення та розмноження), тваринна (функції відчуття і бажання), розумова (функції мислення). Мета виховання – гармонізація розвитку цих світів (душ) [2, с. 247].

У трактаті «Політика» Аристотель виступав за створення системи державних шкіл, розглядав зміст і методи фізичного, етичного, розумового і естетичного виховання з урахуванням вікових особливостей дітей. Аристотель у вихованні й освіті вбачав основу державотворення. Бо саме школа має підготувати таких громадян, щоб вони змогли не тільки укріпити державу, але й захистити її. На думку Аристотеля, найважливішим завданням учителя є виховання моралі, а потім – розуму.

Установлено, що Аристотелю належить одна з перших спроб обґрунтувати періодизацію розвитку людини, що є значним підґрунтям становлення антропології. Критерієм періодизації філософ обрав природні властивості людини.

На відміну від Платона, Аристотель обґрунтував антропологічне значення діяльності у вихованні та навчанні ("Коли вчать, то не грають", "Молодь потрібно готувати не для забави"). Адже Платон був переконаний, що фізична праця принижує вільнонароджених і забирає час, призначений для розвитку інтелектуальних сил. Аристотель же виступав з переконанням про використання праці для розвитку розуму, волі, пам'яті людини.

Аристотель високо цінував роль сім'ї у вихованні моральних звичок, наголошуючи, що "... кожному слід сприяти своїм дітям... у досягненні добродетності (та вміти це здійснювати) або, в крайньому разі, свідомо це розуміти" [2, с. 290]. Перевагу родинного виховання над громадським видатний філософ вбачав, передусім, у тому, що "...виховання кожного окремо відрізняється від виховання громадського", оскільки воно дає можливість врахування індивідуальних особливостей. Він писав: "Доведеться визнати, ...що увага виховання в індивідуальному порядку дозволяє в кожному окремому випадку досягти більшої точності, бо кожен тоді одержить те, що йому найбільше підходить" [2, с. 290]. Крім того, наголошував Аристотель, "...подібно до того, як у державах силу має закон і мораль суспільства, так, а то й у більшій мірі, у родинах силу мають судження батька та його звички через родинну близькість і через його добродетність, оскільки

в домочадцях закладена любов до голови сім'ї, і вони від природи виявляють до нього слухняність" [2, с. 290].

**Висновки.** Охарактеризовано антропологічні ідеї давньогрецьких філософів, а саме: ідею гармонійного виховання людини, як всебічно розвиненої особистості (Аристотель); ідею природовідповідності виховання (Аристотель, Платон, Сократ); ідею суспільного навчання (Платон); ідею розумового розвитку особистості на основі якого розроблено евристичний метод навчання (Сократ). Педагогічні ідеї видатних грецьких філософів мають великий вплив на подальший розвиток ідей теорії виховання і навчання вітчизняних і зарубіжних учених і педагогів.

Уявлення, настанови й поради давньогрецьких філософів щодо фізичного та духовного розвитку особистості актуальні для сьогодення України за умови їхнього творчого осмислення у розв'язанні питань формування особистості.

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Античная культура. Литература, театр, искусство, философия, наука: Словарь-справочник / В.Н. Ярмо, М.Л. Гаспаров, Д.Ю. Молок и др.; Сост. и общ. ред. В.Н. Ярмо. – М.: Лабиринт, 2002. – 351 с.
2. Аристотель. Сочинения: В 4-х т. – Т.4 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А.И. Доватура. – М.: Мысль, 1983. – 830 с.
3. Даденков. М.Ф. История педагогики. – М., 1948. – 320 с.
4. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – №6.
5. Лосев А.Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон. – М.: Гослитиздат, 1969. – 256 с.
6. Марру А.И. История воспитания в античности (Греция). М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 1998. – 425 с.
7. Філософія: Підручник / Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. - К.: Либідь, 2001. – 408 с.
8. Шанін Ю.В. Олимпия. История античного атлетизма. СПб: Алтейя, 2001. – 191 с.